

Descartes

Passage uit het hoofdstuk over Descartes (Deel 1, hoofdstuk 5, pag. 92-93)

“(…) Descartes toog negen jaar na het opdoen van zijn beslissende methodische inzichten en zijn droom naar de Nederlanden om de Grote Klus te klaren: het toepassen van zijn methode op de filosofie. Hij begon ermee alles terzijde te schuiven wat maar een zweem van twijfelachtigheid bevatte, de zogenaamde methodische twijfel: twijfel hanteren als methode in de hoop uit te komen bij iets wat onbetwifelbaar isⁱ. Dus veronderstelde hij (in zijn twijfel-experiment) dat niets is zoals het door onze zintuigen wordt voorgespiegeld, omdat de ervaring leert dat de zinnen ons soms bedriegen. Vervolgens verwierp hij alle redeneringen die hij tot dan toe voor juist had aangenomen, vanuit de ervaring dat mensen daarin wel eens fouten maken. Tot slot twijfelde hij aan de eigen realiteit van de materiële wereld, vanuit de ervaring dat we tijdens dromen dingen voor werkelijk aanwezig aannemen die dat als we wakker worden niet blijken te zijn. Wie zegt me dat niet ook onze waaktoestand eigenlijk een droomtoestand is, de mogelijkheid dus van een soort droom in het kwadraat?ⁱⁱ Maar nadat dat allemaal weggestreept is, blijft er toch één ding over waaraan we absoluut niet kunnen twijfelen: namelijk dat ik, die dat allemaal denk, iets is.

“Ik merkte dat deze waarheid: ik denk, dus ik ben zo sterk en zo zeker was, dat zelfs de meest buitensporige veronderstellingen van de sceptici niet bij machte waren haar aan te tasten. Daarom meende ik dat ik haar zonder enig bezwaar kon beschouwen als het eerste uitgangspunt van de filosofie dat ik zocht.”ⁱⁱⁱ

Hij had zijn *fundamentum inconcussum* gevonden, zijn onomstotelijke fundament. Het voldeed onmiskenbaar aan het eerste methodische principe dat hij negen jaar eerder in Duitsland geformuleerd had: een evidente waarheid, helder en welonderscheiden. Dit inhoudelijke fundament heeft hij vrijwel zeker op Nederlandse bodem bedacht.^{iv} Daargelaten dat we eenzelfde gedachte ook al aantreffen bij Augustinus, maar dan in de context van een denken met geheel andere strekking en niet vanuit het streven, zoals bij Descartes, om autonoom een filosofie te ontwikkelen die enkel menselijke vermogens als uitgangspunt van waarheid neemt.^v Het *cogito* is daarmee als autonoom fundament typerend voor de filosofie van Descartes in het bijzonder, maar meer in het algemeen ook voor de hele moderniteit. En inderdaad, er is geen speld tussen *cogito, ergo sum* te krijgen. Hij bouwde vervolgens een hele filosofie op dit stevige fundament, ook al heeft die opbouw bepaald niet de stevigheid van het fundament. We bespreken slechts één thema dat in dit boek een wezenlijke rol vervult.”

ⁱ Dus geen existentiële twijfel of twijfel in de gebruikelijke zin des woords. Voor Descartes gold het feitelijk bestaan van materie en lichaam ook tijdens zijn twijfelexperiment als praktisch zeker, hoewel niet ‘metafysisch’ zeker: *Over de methode*, AT VI, pag. 37-38. Zo zegt hij ook in zijn voorwoord bij de *Meditaties* dat niemand met gezond verstand ooit serieus getwijfeld heeft aan de realiteit van materiële zaken in het algemeen, van de wereld of het menselijk lichaam (al is de waarheid ervan minder evident dan die van onze geest en van God, aldus Descartes) –AT VII, pag. 15-16.

ⁱⁱ *Droom in het kwadraat*: Descartes gebruikt deze uitdrukking niet. De droom die wij als zodanig plegen te duiden, kan volgens het twijfelexperiment van Descartes een droom binnen de grote droom zijn die de dagelijkse realiteitservaring dan geworden is. Die grote droom wordt dan enigszins vergelijkbaar met het leven van de mensen in de grot, volgens de welbekende mythe van Plato of naar de idee van de wereld als maya, illusie in de hindoeïstische Vedanta-traditie.

ⁱⁱⁱ René Descartes, *Uiteenzetting over de methode*, vierde gedeelte, in: *De uitgelezen Descartes*, a.w., pag. 151 (AT VI, pag. 32). In afwijking van deze bron heb ik de beroemde stelling *ik denk, dus ik ben* niet met een hoofdletter laten beginnen. Die staat niet in de oorspronkelijke tekst van het *Discours*, en ook het Nederlands vraagt er niet om. In de oorspronkelijke tekst dus geen hoofdletter, maar wél gecursiveerd. Descartes zal ook wel niet vermoed hebben dat deze slogan eeuwen later nog altijd als een soort sjibbolet van de moderne filosofie gezien zou worden, dus ook wat dit betreft geen reden een hoofdletter te gebruiken.

^{iv} De melding van Emmerich Coreth, a.w., pag. 36, dat Descartes het inzicht van het "*cogito ergo sum*", ("*das entscheidende Erlebnis, worin ihm "das Licht einer wunderbaren Entdeckung aufging"*", lett. "de beslissende ervaring, waarin voor hem "het licht van een wonderbaarlijke ontdekking opging") in het winterkwartier in Neuburg an der Donau waar hij 1619-1620 verbleef opdeed, is dus onjuist. Wel deed Descartes daar beslissende ervaringen op, zie in de hoofdtekst. Ook Geneviève Rodis-Lewis, *Descartes. Biografie*, a.w., pag. 120-122 (gecit. Franse editie pag. 116-118), positioneert het uitwerken van de gedachten rond het *cogito ergo sum* in Franeker (met zijn Friese universiteit en bijbehorende bibliotheek), maar plaatst wel de kanttekening: "*Het is onmogelijk om te zeggen of Descartes in dit denkproces al verder was gekomen voordat hij in Franeker aan een versie begon die de details moest uitwerken*" (pag. 122; Franse editie pag. 118-119).

^v Augustinus: "*si fallor, sum*" ('als ik me vergis, ben ik' -dit als tegenargument tegen een consequent volgehouden scepticisme dat zegt dat álles betwifelbaar is), in zijn *De civitate Dei*, Liber XI, Caput 26. Zie bijvoorbeeld Anthony Gottlieb, *De droom der Verlichting. De opkomst van de moderne filosofie* (vertaling van *The Dream of Enlightenment: The Rise of Modern Philosophy*), pag. 28-29, Amsterdam 2016, met de verhouding tussen Augustinus en Descartes in deze kwestie.

Uitgeverij
DGrT

Inzage exemplaar
uitgeverij-dgrt.nl